

IN COOLIA VAN TOEN *AGARICUS VAPORARIUS* - NA 25 JAAR

Marijke M. Nauta, Rijksherbarium/Hortus botanicus, Postbus 9514, 2300 RA
Leiden

Nauta, M.M. 1998. 25 Years ago in Coolia: *Agaricus vaporarius*. Coolia 41(2): 90-93.

The present distribution of *Agaricus vaporarius* in the Netherlands is compared with the distribution 25 years ago. The species has become more widespread since 1980, especially in the clay regions. The characters and nomenclature of the species are briefly discussed.

In het voorjaarsnummer van de Coolia in 1973, 25 jaar geleden, stond een artikel van Huub van der Aa getiteld 'Over enkele interessante paddestoelen op een dijkje bij Utrecht' (Van der Aa, 1973). Eén van die interessante vondsten was *Agaricus vaporarius*, de destijds nog zeer zeldzame Gordelchampignon. Hoe het deze champignon en het bewuste dijkje zijn vergaan kunt u hieronder lezen.

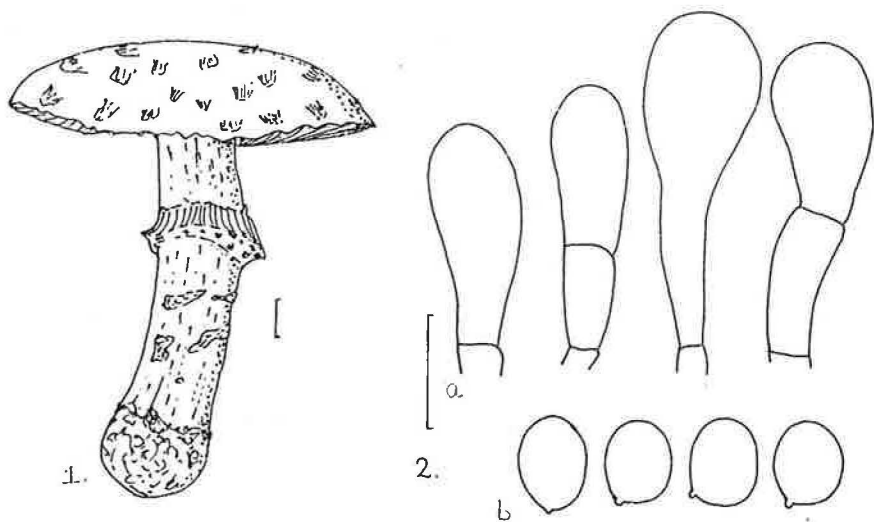
Kenmerken

De Gordelchampignon, *Agaricus vaporarius* (Pers.) Mos., is te herkennen aan de forse, vlezige vruchtlichamen, met een opvallend dikke en vlezige ring en een doorgaans grof bruin aanliggend geschubde hoed (Figuur 1). De doorsnede van de hoed is tot 22 cm, de steel reikt tot 16 x 3,5 cm. De soort behoort tot de groep van de roodverkleurders, *Rubescentes*, en dit uit zich doordat het vlees na blootstelling aan de lucht (doorsnijden) enigszins roodachtig verkleurt. Microscopisch gezien heeft de soort breed ellipsoïde sporen, en niet zo boeiende cheilocystiden. Het Nederlandse materiaal heeft sporenmaten van 5,6-7,7 x 4,6-6,4 μm (gemiddeld 6,6-7,0 x 5,2-5,6 μm). De lengte-breedteverhouding van de sporen bedraagt gemiddeld 1,21-1,29. De cilindrische tot clavate cystiden die niet altijd evenveel aanwezig zijn, meten 18-28 x 5,5-10,5 μm (Figuur 2).

Deze soort is eventueel te verwarren met de Spoelvoetchampignon, *Agaricus bohusii* Bon, die verschilt door de gebundelde vruchtlichamen met langere, slankere stelen, de meer afstaand-schubbige hoed, en de iets rondere, subglobose sporen. De cheilocystiden zijn van vergelijkbare vorm en grootte.

Uitbreiding?

In 1973 was deze soort van circa vijf vindplaatsen bekend (Van der Aa, 1973). Sindsdien is er wel het nodige veranderd in het verspreidingspatroon, de verspreidingskaart is behoorlijk gevuld met stippen (Figuur 3). De soort lijkt te ontbreken in zandgebieden als Drenthe, de Veluwe, de Achterhoek en Twente, en is eveneens opvallend afwezig in de duinen.

Figuur 1. Habitus van *Agaricus vaporarius*. Collectie Nauta 7326. Maatstreepje = 1 cm.

Figuur 2. *A. vaporarius*. a. Cheilocystiden. b. Sporen. Maatstreepje = 10 μ m.

Figuur 3. Hedendaagse verspreiding van *A. vaporarius* in Nederland.

De stip half in zee in Noord-Holland weerspiegelt vermoedelijk een vondst op de Hondsbossche Zeewering. Het lijkt niet erg waarschijnlijk, gezien de forse vruchtlichamen, dat deze soort vroeger over het hoofd werd gezien, hoewel met een zekere toename in 'inventarisatiegraad' van Nederland, en met name in de voorheen niet zo interessant geachte gebieden zoals het 'Laagveendistrict', sinds de start van het karteringsproject wel rekening moet worden gehouden. Feit is dat de soort sinds de jaren zeventig op steeds meer plaatsen in Nederland is gevonden, en een voorkeur lijkt te hebben voor verstoorde plaatsen op zwaardere, klei-achtige en vooral voedselrijke grond. De oudste vondst in het karteringsbestand dateert van 1914, van een plaats in het IJsseldal. Waar dit precies was heb ik zo snel niet kunnen achterhalen.

Een reden voor de vermoedelijke uitbreiding valt moeilijk te geven, misschien is het aantal voedselrijke plaatsen toegenomen, al lijkt het me een wat goedkope bewering. Hoewel de soort in vrijwel heel Europa voorkomt – noordwaarts tot in Zuid-Zweden, Zuid-Finland en Zuid-Noorwegen (Hansen & Knudsen, 1992) – is ze weinig algemeen. In Engeland lijkt ze alleen uit het zuidoosten bekend te zijn. Van een soortgelijke uitbreiding als in Nederland is uit andere landen niets bekend.

Het dijkje

Maar wat is er nu geworden van het dijkje, waar behalve de Gordelchampignon nog diverse andere champignons en vooral veel reuzenbovisten gevonden werden? Het dijkje bevond zich onder de rook van Utrecht, aan de westzijde van de Johannapolder, en evenwijdig aan de Rijksweg 22. Aangezien ik ter plaatse niet bekend ben heb ik Huub van der Aa benaderd, die mij wist te vertellen dat van het betreffende dijkje twee restanten zijn overgebleven nadat een van de grotere uitvalswegen aan de oostzijde van Utrecht er doorheen gelegd is. Nadat hij zijn artikel in Coolia had geschreven zijn de gordelchampignons nog vele jaren blijven opduiken. Hoe het er nu bijstaat weet ook hij niet.

Naamgeving en afgrenzing

Er zijn twee namen in omloop voor vermoedelijk hetzelfde ding, namelijk *Agaricus vaporarius* en *A. subperonatus* (J. Lange) Singer. De laatste voert terug op *Psalliota hortensis subperonata* J. Lange, een naam die in 1926 werd gepubliceerd (Lange, 1926), terwijl *A. vaporarius* terugvoert naar Persoon die in 1801 *A. campestris* β *A. vaporarius* publiceerde (Persoon, 1801). Het verschil zou eruit bestaan dat *A. subperonatus* een wat kleinere, lichtere hoed en smallere ring heeft, en wat grotere sporen (Bon, 1985). Uit de oorspronkelijke beschrijvingen is dit verschil overigens niet op te maken, Persoon vermeldt geen microscopische kenmerken, noch maten van de vruchtlichamen. Lange geeft dan wel de microscopische kenmerken van *A. subperonatus*, maar vermeldt *A. vaporarius* niet. De sporenmaten die hij vermeldt zijn 7-7,5 x 5-5,5 µm, de cystiden 35 x 8 µm.

Het is Møller die als een van de eersten beide soorten opneemt (Møller, 1950), echter met als sporenmaten $5-7 \times 4-5 \mu\text{m}$ voor *A. subperonatus*, en $6-7 \times 4,5-6 \mu\text{m}$ voor *A. vaporarius*. Het Nederlandse materiaal zou dan meer met het laatste overeenkomen. Of *A. subperonatus* nu echt een synoniem is van *A. vaporarius* of een andere, niet in Nederland voorkomende soort, moet toekomstig onderzoek aan onder andere het typemateriaal uitwijzen. Voorlopig reken ik het Nederlandse materiaal tot *A. vaporarius*, indien de namen hetzelfde betreffen is dit ook de juiste naam.

Dank

De verspreidingsgegevens van deze soort zijn afkomstig uit het karteringsbestand van de Nederlandse Mycologische Vereniging, en bijeengebracht door de deelnemers aan het karteringsproject, waarvoor mijn dank. Verder wil ik Huub van der Aa (Baarn) bedanken voor het verstrekken van de informatie over 'het dijkje', en Brian Spooner (RBG Kew, Engeland) voor informatie over de verspreiding van de soort in Groot-Brittannië.

Literatuur

- Aa, H.A. van der. 1973. Over enkele interessante paddestoelen op een dijkje bij Utrecht. Coolia 16: 17-21.
 Bon, M. 1985. Clé monographique du genre *Agaricus* L.: Fr. (Sous-genre *Agaricus*). Documents mycologiques 15(60): 1-37.
 Hansen, L., Knudsen, H. 1992. Nordic Macromycetes Vol. 2. Nordsvamp, Copenhagen.
 Lange, J.E. 1926. Studies in the agarics of Denmark VI. Dansk Botanisk Arkiv 4(12): 1-52.
 Møller, F. 1950. Danish *Psalliota* species. Friesia 4: 1-60.
 Persoon, C.H. 1801. Synopsis methodica fungorum.

UW MEEST NATUURLIJKE KEUZE

FRANK BURGHOUWT

DRUKKERIJ

Laat u adviseren over milieu
vriendelijke papiersoorten!

Flevoweg 35a
2318 BX Leiden
(Industrieterrein
Merenwijk)
Telefoon:
(071) - 5 21 30 27
Telefax:
(071) - 5 21 26 30

DTP, (full colour) handels drukwerk, gelegenheids- en familiedrukwerk, specialist in huisstijl drukwerk-verzorging